

מאמר אודות הודאה לה' על ניסי ששת הימים ושחרור ירושלים.

נכתב ע"י הרב משה צוריאל

מלחמת ששת הימים; מי שיודע מה היה המצב אז, נזכר שהיה עגום מאד. רודן מצרים נאצר סגר את מיצרי טיראן וחסם בכך את הכניסה לנמל אילת, כך שאין נכנס ואין יוצא. בכך שבש לנו את כל אפשרות המסחר עם המזרח הרחוק. המצרים העמידו עשרת אלפים טנקים בחזית מולנו, ובאותו זמן האו"ם משך את נציגיו החוצה מהאזור; כלומר הפקירו אותנו לסכנתנו. המעצמות הגדולות (ארה"ב, אנגליה וצרפת) עמדו מהצד, מחרישים לדעת איך יצא דבר ולא נקטו אצבע להציל אותנו מיד צורינו; לא התערבו. הרבה אזרחי ישראל חשבו שזה כבר מסמן את סוף המדינה היהודית, וחשבו לערוק מהארץ. בדיחה מתהלכת באותם הימים אודות נמל התעופה בן גוריון: "האחרון שיצא יכבה את האורות". אני אישית הכרתי אישים שרכשו סך גדול של דולרים, שאם יפלו בשבי, יהיה להם במה לפדות את עצמם. היסטוריון הכותב על המלחמה, מתעד שראש-הממשלה אשכול שאל אז את שר הביטחון משה דיין, כמה הרוגים הוא משער יהיו בתל-אביב מההפצצות האוויריות הצפויות, ושיער "עשרת אלפים". באותו זמן פינו הרבה בתי חולים מהחולים שהבריאו למחצה, כדי להכין מיטות לפצועים הצפויים. ראש-הממשלה שלח בבהילות את גולדה מאיר אל מלך ירדן, להתחנן לפניו לבל יתערב במלחמה הצפויה, כי אין לנו עסק אתו. המלך, שונא ישראל, סירב להתפשר.

עמנו היה מוכה תימהון, עצבות ורוח נכאים. זכורני שבקבוצות שלנו הכננו אנשי סגולה שעשו תורנות-שעות לקיים "תיקון רמח"ל" ללמוד תורה גם ביום וגם כל שעות הלילה, משך 24 שעות, כדי לסתום פיות המקטרגים בבית דין של מעלה (כפי עצת "אגרות רמח"ל", מתאריך ל"ג בעומר, שנת תצ"א).

ופתאום ולפתע, ביום הראשון שפרצה המלחמה, כבר בבוקר ההוא, היכו טייסי חיל האוויר שלנו ב-424 מטוסים של המצרים שהיו על הקרקע. כיצד המק"מ שלהם לא גילה את התקרבות מטוסינו? לא כאן המקום לגלות מה הייתה הסיבה הטבעית לזה. אבל, גם החילונים שבינינו מודים שהיה כאן מאורע יוצא מדרכי הטבע. ועוד נס שגם מדינת ירדן התקיפה אותנו. ראש הממשלה אשכול הקדים לפנות אליהם בבקשה נמרצת לא להתערב, אבל מפני שחצנותם ושנאתם העתיקה לישראל התקיפו, ובכך הרווחנו בניצחוננו גם את ירושלים העתיקה וגם יהודה והשומרון.

והרי אחר כך ב"מלחמת יום הכיפורים", בה הערבים מסביבותינו התקיפו אותנו בהפתעה גמורה, במלחמה ההיא מדינת ירדן לא התערבה. ביום ההוא היו רק כ-400 חיילי ישראל בעיר ירושלים (השאר שולחו לחופשת החג). אילו הלגיון הירדני היה תוקף את כביש תל-אביב ירושלים ומנתק כל קשר בין ירושלים לשאר הארץ, היו מאות אלפי יהודים בני ערובה בידי הירדנים. ובזאת, כמה אומלל וקשה מצבנו! וגם אם היינו משיגים הסכם שביתת נשק היינו מפסידים שוב את העיר העתיקה ירושלים ואת כל שאר יהודה ושומרון. אבל הקב"ה נתן בדעתם לא להתערב במלחמה. ואילו לא היו הירדנים מתקיפים בשתי המלחמות הללו ("ששת הימים" ו"יום הכיפורים") או שהיו מתקיפים אותנו בשתיהן, הרי זה מובן על פי הטבע. אבל פעם התקיפו ופעם לא, והפעם ההיא

שהחליטו להתקיף היתה בהשגחת ה' דווקא כדי להפסיד את אחיזתם בעיר הקודש, והפעם שלא התקיפו היתה גם זו בהשגחת הקב"ה כדי שלא נאבד שליטתנו בה. כמה נפלא הדבר! ועוד ניסים רבים שאין מקום כאן להזכיר וכבר נכתבו על כך ספרים רבים, המתארים את רצף הנסים (אחד מהם של הרב יואל שוורץ, ירושלים). ומי עיוור שלא יראה שהייתה כאן התערבות שמיימית לטובתנו.

אם כן, לא רק שראוי לומר הלל או שירה אחרת בימי הניסים ושחרור ירושלים, אלא יש פגם רוחני במי שאינו נוהג כן. נציע את המקורות ההלכתיים וההגותיים לשני סוגי קביעה הללו.

[א] יש ראשונים האומרים כי אמירת שבח והודיה על הנסים שנעשו לנו היא מצוה דאורייתא (אנציקלופדיה תלמודית, ערך: הלל, ס"ק 18). מקור לזה נמצא במדרש חז"ל הכותב: "אמר רב חונא מצינו מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים שצריך אדם ליתן שבח והודיה לה' על מעשה הנס. 'ולמען תספר באוזני בנך ובן בנך וכו' וידעתם כי אני ה'!' (שמות י', ב'). ואומר 'ולמען ספר שמי בכל הארץ' (שמות ט', ט"ז). מן הנביאים דכתיב 'חסדי ה' אזכיר, תהילות ה', כעל כל אשר גמלנו ה' ורב טוב לבית ישראל' (ישעיה ס"ג, ז). 'הודו לה' קראו בשמו, הודיעו בעמים עלילותיו, הזכירו כי נשגב שמו' (ישעיה י"ב, ד). ומן הכתובים, 'אשר שמענו ונדעם, ואבותינו סיפרו לנו, לא נכחד מבניהם, לדור אחרון מספרים תהילות ה' ועוזו ונפלאותיו אשר עשה' (תהלים ע"ח, ג-ד) וכו' (מדרש הגדול, שמות, עמ' קמ"ה-קמ"ו).

מכאן ברור שלא די שבני אותו הדור יספרו תהילות ה', אלא עליהם להעביר הדבר מאב לבנים וימשיכו ההלל עד הדור האחרון. ומכאן גם ברור שלא רק מספרים זאת איש איש בביתו, אלא יש לפרסם הדבר ברבים גם לעיני עמים רבים, ממזרח שמש ועד מבואו. וגם מובא במדרש ילמדנו על שירת "אז ישיר" בקריעת ים סוף "ויאמרו לאמר": "מהו 'לאמר'? לדורות. כשיעשה להם הקב"ה נסים, יהיו אומרים לו שירה" (אנציקלופדיה תלמודית, שם, ס"ק 36). מכאן שיש לנהוג כך בכל נס ונס, בכל דור ודור.

כלום דבר זה נזכר בגמרא? כן. חז"ל דנים על אמירת "הלל המצרי" (תהלים קי"ג-קי"ח), מי תיקן אמירתו? יש אומרים משה וישראל בים סוף, יש אומרים יהושע וישראל במלחמת א"י וכו' וכו'. יש אומרים חזקיה וסיעתו. רבי עקיבא אומר חנניה מישראל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנצר [וניצולו]. יש אומרים מרדכי ואסתר. וחכמים אומרים: נביאים שביניהם תיקנו להם לישראל שיהיו אומרים אותו על כל פרק ופרק, ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם לישראל, וכשנגאלים אומרים אותו על גאולתם" (פסחים קי"ז).

הרי מלשון "חכמים" המוזכרים לאחרונה, תקנה היא בכל דור ודור להגיד הלל זה כאשר ניצולים. אמנם רבנו תם (דבריו הובאו ברבנו יונה, ברכות, על הרי"ף דף ח) סבור כי זה נאמר רק על נס שאירע לכל ישראל כולו ולא למקצתם, אבל הוא דן על אמירת חובה ולא דן על אמירה של רשות וללא ברכה.

ובאמת כך כותב המאירי (על פסחים קי"ז): "כל יחיד שאירעה לו צרה ונגאל ממנה, רשאי לקבוע הלל לעצמו באותו יום בכל שנה, אלא שאינו מברך עליה. וכן הדין בכל ציבור וציבור. כך היה יסוד הנביאים לאומרו על כל צרה וצרה כשנגאלים ממנה" עד כאן לשונו.

אבל צריכים אנו לבאר מפני מה אין הרמב"ם מזכיר מצוה (או רשות) זו? והרי בין חילוקי הדעות שהבאנו היתה דעת החכמים, והם הרוב? אלא נ"ל כי פסק כרבי עקיבא המוזכר שם שלדעתו זו אינה תקנה לדורות, אלא חנניה ומישאל ועזריה הם בלבד אמרו את ההלל. ואם תשאל מדוע יפסוק כרבי עקיבא? והרי כלל בידינו כי הלכה כרבי עקיבא מחברו, ולא מחבריו כשהם רבים? אבל באנציקלופדיה תלמודית (ערך: הלכה, ס"ק 610-607) מוסבר אין זאת נקרא "רבים" כאשר מדובר באוסף של דעות יחידיניות, ואינם כולם בדעה אחת (כמו שבברייתא שציטטנו).

למדנו כי המאירי מתיר לומר הלל גם על נס שלא אירע לכל כלל ישראל. אבל שמא זה מדובר רק לבני הדור ההוא בלבד? מי אומר שינהגו לעשות יום טוב לעצמם באותו התאריך גם בניהם של אותו הדור, נכדיהם וניניהם? וגם מי אומר שתקנה כזו תהיה תקיפה גם על אנשים חדשים המתווספים לקהילה ההיא, עולים הבאים ממרחקים?

תשובה לזאת מצאנו בשו"ת חתם סופר (או"ח סי' קצא) המביא דעת שו"ת ר"מ אלשיך ומסכם: "יש כח ביד הקהל לתקן עליהם ועל הנלווה עמהם ולא יעבור. וכך נוהגים כמה קהילות בישראל ומגדולי יחידיהם שעושים כן ביום שאירע להם נס". ובסוף דבריו כותב "חתם סופר": "בספר 'יוסף אומץ' (נכתב בשנת ש"ץ 1630), סי' תתש"ט, מהנס שנעשה בפרנקפורט וקבעו בו יום שמחה לדורותיהם וכו'. וכן אנו נוהגים אחריו הגם שאנו בריחוק מקום" עכ"ל (כלומר "חתם סופר" גר בפרשבורג, והוא מילידי פרנקפורט, עוד המשיך לנהוג יום שמחה זה). ובאנציקלופדיה של אייזנשטיין "אוצר ישראל" (סוף ערך: "פורים", עמ' 216-217 מביא רשימה של עשרים קהילות בעמנו שהנהיגו "יום טוב" לדורות בימים שאירעו להם נסים שונים (קיצור מהרשימה באנציקלופדיה העברית, סוף ערך: "פורים"). עד כאן ביררנו שמן הראוי לומר הלל על יום שניצלנו ממות לחיים.

בעת מלחמת סנחריב נגד ירושלים (ישעיה לו-לט). הצורך החרב את רוב שטחי ארץ ישראל והגלה את עשרת השבטים. כשהביא איתו 185,000 חיילים למצור נוכח ירושלים (מלכים-ב יט, לה), לא היו לחזקיה מלך יהודה אפילו 2,000 פרשים שיוכלו לרכב על הסוסים (לו, ח). והקב"ה הכה באויב בלילה אחד, והנה כמעט כולם פגרים מתים.

חזקיה מלך יהודה, היה תלמיד חכם מופלג. חז"ל העידו כי בטרם בוא סנחריב הפיץ תורה בישראל, עד שבדקו מדן ועד באר שבע ולא מצאו עם הארץ (סנהדרין צד, ב). והוא היה העורך הראשי שסידר את ספרי ישעיה, משלי, שיר השירים וקהלת (בבא בתרא טו, א). אבל, עם כל חכמתו וחריצותו ללמוד תורה יום ולילה ("שָׁמְנוּ שֶׁל חֲזַקְיָהוּ שֶׁהָיָה דוֹלֵק [=בלילות] בבתי כנסיות ובבתי מדרשות" - סנהדרין צד, ב) לא התעורר לשיר שירה לה' על הצלתו והצלת כלל ישראל. ועל זה תבעו ממנו חז"ל חשבון, שהיה הקב"ה מבקש לעשות אותו משיח, ובימיו תהיה גאולה כללית לישראל, אבל מפני חסרונו וליקוי זה שלא הודה להקב"ה, הוחמצה ההזדמנות.

יש לשאול. מדוע עלה על דעתו לא לשיר שירה? ענו על כך חז"ל (מדרש רבה שיר השירים פרשה ד פסקה כ) שהעתיקו דו-שיח מְעַנֵּן בינו לבין ישעיה הנביא:

"ראוי היה חזקיהו לומר שירה על מפלת סנחריב דכתיב (דבר-הימים-ב לב, כה) 'וְלֹא כִגְמַל עָלָיו הָשִׁיב יְחֻזְקִיָּהוּ, כִּי גָבַהּ לְבוֹ וַיְהִי עָלָיו קֶצֶף, וְעַל יְהוּדָה וִירוּשָׁלַיִם'. למה? "כי גבה לבר". את חֲמִי

[=אתה רואה] חזקיה מלך וצדיק, ואת[ה] אמרת כי גבה לבו? אלא גבה לבו מלומר שירה. אתא ישעיה לגביהון דחזקיהו וסיעתו. אמר להון (ישעיה יב, ה) 'זְמְרוּ ה'!'. אמרון ליה: למה? [ענה ישעיה ליחזקיה וסיעתו] 'כי גאות עשה'. אמרון ליה: כבר מוֹדַעַת זאת בכל הארץ' (ישעיה יב, ה).

א"ר אבא בר כהנא: אמר חזקיהו 'תורה שאני עוסק בה, מכפרת על השירה'.

א"ר לוי: אמר חזקיהו מה אנו צריכין לומר נסיו וגבורותיו של הקב"ה? כבר מוֹדַעַת זאת מסוף העולם ועד סופו! לא כבר עמד גלגל החמה באמצע הרקיע? [בזמן יהושע בן נון - יהושע י, יב-יג] וראו נסיו וגבורותיו של הקב"ה עד סוף העולם' [עכ"ל המדרש]

שלוש תשובות ענו כאן מפני מה חזקיה נמנע מלשיר שירה. [א] אין צורך לשיר שירה, כי כבר כל בני העולם שמעו על הנס הזה שאירע בימי חזקיה ועכשיו מכירים בגדולתו של הבורא. [ב] חזקיה היה שוקד בלימוד תורה. עצם לימוד התורה הוא חיוב גדול יותר ויקר יותר מלשיר שירה. [ג] אין צורך לשיר שירה, כי כבר כל בני העולם שמעו על הנס שאירע בימי יהושע בן נון [בתקופה עתיקה] ומכירים בגדולתו של הבורא.

אבל יודעים אנו שטעה בזה. למה? מסביר מהר"ל הענין כי כאשר מופיע בעולם נס, בא העולם על שלמותו. והאדם כאשר הוא בשלמות איננו יכול להתאפק ולידום, אלא השירה פורצת מתוך לבו ומפיו ('נצח ישראל' פרקים מ"ג, נ"ג ועמ' קע"ו, קצ"ח). כאשר האדם איננו מתרגש, סימן הוא שעדיין לא הבין גדולת הענין וזהו חסרון.

היה לחזקיה פגם, ולא יכול היה למלא את תפקיד הגואל לישראל כי אמנם נכון הוא שלימוד תורה הוא נפלא; ואמנם נכון שנשים שנעשו בעבר כבר התפרסמו. אבל מי שהוא עצמו ניצול צריך להתרגש שלא נמנה בין המתים, צריך להתפעל מעוצמת החסד שהקב"ה נהג אתו. כשחסרה התרגשות, המתבטאת בשירה, סימן הוא שאיש זה לא הבין את הענין כהוגן. והוא הדין צאצאיו של אותו הניצול צריכים להתרגש מההצלה, כי בלעדי זאת גם הם לא היו נולדים וקיימים.

[צריכים להודות לה' לא רק אלו שהיו כאן בתקופה ההיא, אלא גם כל מי שיש לו תועלת מהחכמים שהיו פה בזמן ההוא, כמבואר על פי ר' חיים ולוז'ין (מובא ב"הגאון החסיד מוילנא", על ידי ר' בצלאל לנדוי (עמ' ט"ו, הערה 12)].

נוסף על המימד של הצלה ממוות לחיים, יש כאן גם שבח ותהילה על הצלת עיר הקודש ירושלים. כותב מהר"ל: "אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני, כי ירושלים הוא עצם ועיקר מעלת העולם" (נצח ישראל, פרק כ"ג, עמ' קי"ז). משום מה? אלא חז"ל מלמדינו כי ירושלים נקראת על שמו של הקב"ה. הפסוק האחרון של ספר יחזקאל קורא לעיר זו "ה' שְׁמָה" וחז"ל דרשו המלה כאילו ש' מנוקדת שבא "ה' שְׁמָה" (בבא בתרא עה ע"ב). מה פירוש? מבאר מהר"ל: "כי כל שם מורה על אמיתת הדבר מה שהוא וכו' וכו' וירושלים בעולם התחתון מורה על השם יתברך שהוא שוכן בה" (שם, פרק מ', עמ' ק"ע). ועוד: "ירושלים אינה עיר טבעית כמו שאר עיר, רק היא עיר אלוהית במעלתה האלוהית" (שם, תחילת פרק נ"א). "והבונה חורבה מחורבות ירושלים, הוא בנין אלוהי קדוש כאשר ידוע" (נתיבות עולם, נתיב גמ"ח, סוף פרק ד). ע"ע בספרו גבורות השם, עמ' קנ"א, איך ולמה בזכות ירושלים זכינו לקריעת ים סוף!

זאת כיון שמצפים אנו לבניין בית המקדש, והעיר הנשגבת הזו היא תהיה גיא חזיון, מקור השראה של נבואה, הרי כל המקום הזה מיועד לעילוי. בספרנו "אוצרות התורה" (פרשת ראה, עם' 631) הבאנו פרטים רבים על קדושת העיר. ובספרנו "דרישת ציון" (עמ' 221-227) ביארנו חלק משבעים שמותיה. ולכן כאשר קבלנו מתנה יקרה זו, יקרת הערך שאין יכולת אנושית להגיד כל שבחיה, ודאי עלינו להודות ולהלל ולשבח על מענק שמים זה. אפשר שאין חובה להגיד הלל, כמו שאין חובה לרכוש בגד ארבע כנפות כדי לתלות שם ציציות (כדברי התוספות, ערכין ב: ד"ה הכל חייבין בציצית) וכמו שאין חובה לרכוש בית כדי להקים מעקה, אבל הנפש השלימה היא מעצמה גועשת ורועשת ונרגשת לזמר שבחי ה' על נסיו ונפלאותיו.

מפורסם בעולם ישיבות ספר "נחלת דוד" על מסכתות, שנתחבר ע"י תלמיד הגר"ח ולוז'ין. הוא גם כתב ספר דרשות "בית דוד". בדרוש י"ב (במהדורה המצולמת ב"אוצר החכמה", עם' 128) שם קובע כי ע"י אמירת שירה אנו זוכים להמשך של עוד נסים בעתיד, ולגאולות נוספות. בס"ד מצאתי זאת גם ב"שפת אמת" (על חנוכה, שנת תרל"ב) זו לשונו: "עשאום יום טוב בהלל והודאה. פירוש ע"י שהכירו גודל הישועה מהשי"ת וְהִלְלוּ וְהוֹדוּ בכל לבבם, ע"י זה המשיכו הארת הנס לעולם. וכן צריך להיות כל אדם, כשמרגיש איזה ישועה ומתגלה הטוב בגודל חסד ה', כפי השבח והודיה שנותן, כך נשאר אצלו לדורות" עכ"ל.

רבנו אברהם בן הרמב"ם (מובא בפירושו של הגאון ר' ירוחם פערלא על "ספר המצוות לרבנו סעדיה גאון", ח"א עמ' 515) מבאר שאין כוונת חז"ל (פסחים קי"ז). שאנו נאמר עצם נוסח ההלל, "אבל רצה השי"ת שיאמרו שירות ותשבחות במאורעות אלו באיזה מלים שיהיו, כמו שנתחייבו הלויים בקרבן. ומצות עשה [דאורייתא היא] "שירו לה' כי גאה גאה" (שמות ט"ו, כ"א) וכו', ונתחייב בזה ג"כ אשר נהללו ונשבחו ית' בכל זמן יתראה לנו נצחוננו וגבורתו. ועל כן אמרו כי הלל בימי חנוכה דאורייתא".